

νος δύναται· νὰ χαράξῃ τὸ μυσταγωγικόν τοῦτο ρῆμα ἐπὶ τοῦ αἰτωμάτος ἀριστοτεχνήματος, βιβλίου, εἰκόνος, δράματος ἢ ἀνδριάντος. Προσμείνατε ὅθεν τὴν ἀπόφασιν τοῦ χρόνου. Οὐχ ἥτιον ὀφείλομεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐπίμονος εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν του ἀνεδείχθη ἄξιος τῆς ἀπροσδοκήτου δι' αὐτὸν εὐτυχοῦς ἐκβάσεως. Ἐλθὼν πένης εἰς Παρίσιους, νέος οἰκογενειάρχης, ἔγνω νὰ παραδοκῇ δεκαετίαν ὅλην, χωρὶς οὐδ' ἐπὶ μίαν μόνην ἡμέραν ν' ἀποθαρρυνθῇ. Οὐδέποτε ὅθεν ἐπιτυχία ὑπάρξει πλέον ἀνταξία. Ὑπάρχουσι φίλοι, οἵτινες ὡς τὰ παιδιάρια εἶπιν ἐνίοτε φλύαροι. Πρὸς στιγμὴν ἔταξαν αὐτὸν ἡμίθεον.

Ἀληθῶς εἶναι συνηθέστατον. Οἱ Παρίσιοι, οἱ στεντορεῖα τῇ φωνῇ γλευάζοντες τὴν τραγωδίαν, αἰετοτε ἐξεδήλωσαν εἶδος θερησκευτικοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς εἰς αὐτὴν ἐπιδιδόμενους. Ἐὰν ἀκροασθῇτε πάντων ἡμῶν εἰς τὰς καθ' ἑκάστην συνομιλίας μας, εὐχαρίστως ἐκλαμβάνομεν τὴν Μελομένην ὡς μοίαν περιβεβλημένην ἱερὸν μὲν περίβλημα, ἀλλὰ τέλος ὡς μοίαν. Πρὸ εἰκοσαετίας πρὸ πάντων, δὲν ὑπάρχει βωμολοχία, ἥ νὰ ἐφείσθημεν διὰ τοὺς τραγικούς. Τοῦ πατρὸς Gaspardons Viennet τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, ἣν περίεργον ν' ἀκροασθῇ τις ἐν προκειμένῳ. Παραδείγματος χάριν, εἰς τὴν ἐσπερίδα τῆς κυρίας Marίας de Solms, μὴ οὔσης εἰσέτι, κυρίας Rattazzi, ἔλεγεν εἰς ἐπήκοον πάντων. «Ὅφειλω νὰ πιστεύσω ὅτι ὅταν ἐδίδαν ἔξα τὸν Arbogaste ἔπραξα μέγα ἔγκλημα. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδαμῶς πλέον ἐγενόμην δεκτὸς, ἢ ὡς κύων, εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ ὁποίου οἱ παῖδες τῶν ἀγνίων προσέδηταν χύτραν.»

Ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον διατί οἱ τραγικοί αἰετοτε διήγειραν παρ' ἡμῖν τὸν γέλωτα. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐξηγεῖται ἡ ἀντίφασις, ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀναφανῇ χωρὶς νὰ τὸν ἀνυψώσῃ. Τοῦτο ἔρχισεν διὰ τοῦ M. de Jouy ἀνδρὸς φέ-

ροντος ὑψηλὰς ἐμβάδας. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Salila* ἀπεθεώθη. Εἶτα ἦλθεν σιγὰ τοῦ νέου Tichald, γραψάντος ἐν *Λεωρίδαν*. Ὁ θεὸς οὗτος ἐτελεύτησεν ἐκ στηθικοῦ νοσήματος, καὶ ἀφίμει ὑμᾶς νὰ κατανοήσητε ὑπόσον κατεξανέστησαν οἱ Παρίσιοι κατὰ τῶν μὴ κατορθωσάντων νὰ τὸν θεραπεύσωσι φαρμακοποιῶν. Εὐτυχὸς τούτου ἀποθανόντος, ἀνεφάνη ὁ Casimir Delavigne. Ἐπὶ ἐν ἑτορὶ πᾶσαι αἱ πόρπαι τῶν ὑποκαμίσεων ἐρρον τὴν εἰκόνα του. Τέλος πρὸ τριῶν ἐτῶν ἀνεδείχθη ὁ Ponsart. Ὁ «θεὸς Ponsart» ἔγραψεν ὁ Θεόφιλος Gautier θέλων νὰ εἰρωνευθῇ αὐτοῦ, καὶ ἡ πόλις τῶν Παρισίων ἀπαξάπασα ἐξελάμβανε τοῦτο κατὰ λέξιν. Λίαν σοβαρῶς πάντες οὗτοι ἀπεθεώθησαν. Ἰσως εἴπη τις ὅτι ἐκ τῶν εἰδώλων τούτων οὐδὲν πλέον ἀπομένει, οὐδὲ κόκκος κίνεως, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἥτιον παράδοξον νὰ ἐξετάσῃ τις τὴν ἐξ ὑπαμεινῶν ἀγάπην καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὴν τραγικὴν μηχανήν.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν κ. Παρόδην, εἶναι νέος, αὐτοθελῆς καὶ φιλόκαλος. Ἐχομεν δὲ δι' ἐλπίδος, πρῶτον, ὅτι θέλει ἀποκρούσει τὴν ἀποθεώσιν· δεύτερον, ὅτι θέλει κατορθώσῃ ν' ἀποφύγῃ ταύτην δραματοποιῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς μείζονα ἀρμονίαν πρὸς τοὺς νέους χρόνους.

(Ἐκ τῆς γαλλικῆς Illustration)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΙ ΣΩΗ

(Συνέχεια, ἴδε φyll. ΙΗ')

VII

Τῇ ἐπαύριον λοιπὸν ἐπιβάς, ὡς σοὶ εἶπον, τοῦ ἀτμοπλοίου τοῦ διευθυ-

ομένου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνε-
ώρσα ἐκ Ζακύνθου. Τὸ ἄτμοπλοῖον
λευθύνεται κατὰ πρῶτον εἰς Ξύρον, τὸ
μπορικὸν τοῦτο κέντρον τοῦ Αἰγαίου
πελάγους καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ὁπό-
τεν, μετὰ διήμερον ἐκεῖ διαμονήν, ὁ
ἐπιβάτης ἐξαπολουθεῖ κατ' εὐθείαν τὸ
ταξιδιόν του ἐπιβιβαζόμενος ἄλλου ἀ-
τμοπλοίου. Ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ ἤμην ἐντε-
λὴς ξένος καὶ ὅλως μεμονωμένος, μὴ
γνωρίζων οὐδένα τῶν ἐπιβατῶν ἐν τῇ
ψυχολογικῇ δὲ καταστάσει, ἥν ἡ διε-
πίλουν, δὲν ἐπόθουν νὰ συνάψω σχέσιν
μετ' οὐδενός, προτιμῶν οἰασθῆποτε τοι-
αύτης τὴν ἔστω σκληρὰν καὶ ἀπελ-
πιστικὴν μόνωσίν μου. Τὴν πρώτην ἐ-
σπέραν τοῦ διαπλου τούτου ἀναβὰς ἐπὶ
τοῦ καταστρώματος, προκεχωρηκυίας
ὥσθ' ἡς ὥρας, δὲν εὔρον οὐδένα, διότι
ἐκτὸς τοῦ πηδαλιούχου καὶ τῶν φυλά-
κων, οἱ λοιποὶ ἐκοιμῶντο. Πάντῃ ἀ-
ψηρημένος καὶ ὑπὸ μόνων τῶν ἀπαισίων
συλλογισμῶν μου κατεχόμενος, μηχανικῶς
ὅλως ὥδουσα ἐπ' ὀλίγον, καὶ μετὰ ταῦτα
ἐκάθησα ἐπὶ τινος θρανίου πλησίον
τοῦ πηδαλιούχου ἐστραμμένα ἔχων τὰ
πόδα πρὸς τὴν πρῶραν καὶ ἐπομένως
πρὸς τὴν πορείαν τοῦ πλοίου. Θεωρῶν
δὲ τ' ἀφρίζοντα καὶ ὑπὸ τῆς σελήνης
ἀργυροῦμένα κύματα μελαγχολικῶς ἀνε-
πύλουν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅλα τὰ
σπαραξικάρδια συμβεβηκότα τοῦ μέχρις
ἐκείνης τῆς στιγμῆς παρελθόντος βίου
μου. Ἡ σελήνη ὑπ' οὐδενός νεύρους
σκιαζομένη ὥσει ἀμέριμνος ἐπλανᾶτο εἰς
τὸ ἀπέραντον τοῦ οὐρανοῦ διάστημα· τὸ
πλοῖον τακτικῶς καὶ ἀνεμπόδιστως συ-
νερχίζον τὴν πορείαν του διέσχιζε τὰ
φωσφορώδη τοῦ ἀχανοῦς πελάγους κύ-
ματα· οὐδεμίαν μέλαινα κηλὶς ἐν τῷ
φαίνοντι ἐφαίνετο· νηνεμία ἀπόλυτος ἐπε-
κράτει. Ἐκπληκτος καὶ ὅλως ἔνθους ἐπὶ
τῷ μαγαλοπρεπεῖ τούτῳ θεάματι τῆς
φύσεως, τῷ τασούτῳ ἀποτόμως ἀντι-
παρβαλλομένῳ πρὸς τὸν φοβερὸν ζόφον
τῆς καρδίας μου, ἐν τῇ ποιήσει δὲ πάν-
τοτε ἀνευρίσκων τὴν μόνην παρηγορίαν

εἰς τὰς δυστυχίας μου, ἀνεμνήσθην τῶν ἀ-
κολούθων ὡραίων στίχων τοῦ Σωλωμοῦ,
καὶ ἔψαλα αὐτοὺς τρίς καὶ τετράκις.

Ἦτο 'ς τὴν ἀλαλή

Τῇ μοραξίᾳ

Στρογγυλογέγραπην

Φωτοχυσία,

Ἐστὴν τὴν λαμπρόπλασθην

Πρωτονυχτιά.

Τὴν νηνεμίαν καὶ γαλήνην ταύτην
μόνον διέκοπτεν ὁ συνεχὴς καὶ μονότονος
δοῦπος τῆς ἑλικος καὶ ἡ τὰς ὥρας τῆς
ὑπηρεσίας σημειοῦσα κρούσις τοῦ κώδωνος.
Ὡχ! θεδαλὸς ἔαν καταπληκτικὸν καὶ θαυ-
μάσιον παρίσταται τὸ θέαμα τῆς φύσεως
ἐν τῇ ἐξεγέρσει αὐτῆς, καὶ τοῦτο δύ-
ναται ἀμυδρῶς πως νὰ ἐξεικονίσῃ πρὸς
τὸν ἄνθρωπον τὴν δημιουργὸν τῆς φύ-
σεως δύναμιν ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς διαπλά-
σεως τοῦ πλανήτου μας καθ' ἣν ὅλα τὰ
στοιχεῖα ἀνεκυνῶντο, οὐχ ἥττον τὸ
θέαμα θερινῆς νυκτὸς ὑπὸ τῆς σελή-
νης λαμπρυνομένης, ἐν τῷ μέσῳ μάλι-
στα τοῦ πελάγους, εἶναι θαυμαστόν καὶ
ἐξαισίον! Ἐν τῷ θεάματι τούτῳ τῷ
πιστῶς ἀπινδαυματίζοντι τὸ ὡραῖον
καὶ τέλειον συμπεπληρωμένου ἔργου, ἀ-
λανθᾶστως ἐκπροσωπεῖται ὁ μέγας Ἀρ-
χιτέκτων τοῦ σύμπαντος· ὁ δὲ θνητὸς
ἀπέναντι τῆς θεοσπετίας ταύτης εἰκόνης
τῆς καταδεικνυούσης τὴν μεγαλουργὸν
χεῖρα, ἥτις αὐτὴν παρήγαγε, τῆς ἀρι-
δῆλως ἐπιμαρτυρούσης τὴν ὑπαρξίν του
Ἰψίστου, ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκφωνήσῃ
«Μέγας εἶ, Θεέ μου, καὶ θαυμαστά τὰ
ἔργα σου!» Ὅποια ὁμως, ὦ φίλε μου,
ὑπῆρχεν ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ μεγα-
λείου τούτου τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀπελ-
πισίας, ἥτις τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρ-
δίαν μου ὅλην ἐτυράννει καὶ ἐμάστιζεν!
Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει μήπως τὰ
πάντα δὲν ἦναι ἀντίθεσις; Ἡ, μᾶλλον,
μήπως ἡ ἀντίθεσις δὲν ἦναι ὁ θεμε-
λιώδης νόμος ὁ διέπων καὶ διαρρυθμι-
ζων τὸν κόσμον τοῦτον!

Τὴν ἀκόλουθον ἑσπέραν ἐφθάσαμεν εἰς Σύρον· διαμείναντες δ' ἐκεῖ δύο ἡμέρας καὶ ἐπιβιβασθέντες κατόπιν ἑτέρου ἀντιπλοίου, ὅπου ἔμολε νὰ μᾶς μεταγάγῃ κατ' εὐθείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξηκολουθήσαμεν τὸ ταξιδίδιον· μας. Μετὰ τὴν μεσημβρίαν λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης παραπλεύσαντες τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, ἀφίχθημεν ἀντικρὺ τῆς νήσου Τενέδου κειμένης ἀπέναντι τῆς Τρωάδος, καὶ μακρόθεν ἐδρασάμεθα τὴν παναρχαίαν ταύτην χώραν. Ἐπὶ τῇ θάλασσῃ τῆς μεγάλης ταύτης γῆς, ἀπέναντι τοῦ νεκροῦ, οὕτως εἶπαι, καὶ ἐρημωθέντος τούτου χώρου, τοῦ ὁποίου ἄλλο τι δὲν ἀπέμεινεν ἢ ἡ μόνη ἐπίκλησις ὅτι ἐκεῖ ἄλλοτε ἔλατο ἡ Τρωάς.

Campos ubi Troja fuit,

Ἐπὶ τῇ ὄψει τοῦ κλασικοῦ τούτου ἰδίου, τοῦ ὁρμητηρίου τούτου τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, τοῦ γιγαντώδους τούτου θεάτρου, ὅπου ἐξετυλίχθησαν αἱ ἀθάνατοι ἐποποιεῖαι τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τοῦ τόπου τούτου τοῦ δις ἀπαθηναισθέντος ὑπὸ τοῦ δαιμονίου πνεύματος τῶν τε Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, τοῦ Ὁμήρου καὶ Βιργιλίου, ἀδύνατον, λέγομεν, νὰ διέλθῃ τις ἐκεῖθεν καὶ ἐπὶ τῇ θάλασσῃ νὰ στῇ ἀδιάφορος καὶ σιωπηλός, χωρὶς νὰ γεννηθῇ ἐν τῇ διανοίᾳ του ἡ θλιβερὰ συμπαραβολὴ τοσούτου μεγαλείου καὶ παρελθούσης δόξης μετὰ τῆς οἰκτρᾶς καταπτώσεως καὶ σιοτίας τοῦ παρόντος, νὰ μὴ πενήθῃ ἡ καρδία του, νὰ μὴ κλαύσωσιν οἱ ὀφθαλμοὶ του. Ἀδύνατον δὲ, συμπεραίνων ἐξ ὅλων τούτων, νὰ μὴ πεισθῇ ὅτι ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἢ μηχανὴν αὐτομάτως ἐπιτελοῦσα τὰ ὑπὸ τῆς Προνοίας ἐπιταττόμενα ἢ νευρώσπαστον κινούμενον, ἐνεργοῦν καὶ πράττον κατὰ τὴν θέλησιν καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κρατοῦντος τὴν κλωστήν αὐτοῦ πεπωμένου!

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, περὶ λύχνων ἁφῆς, εἰσῆλθομεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον,

τὴν δὲ νύκτα ἐέλλομεν νὰ διέλθωμεν τὴν Προποντίδα ὅπως τὴν πρωίαν εὐρεθώμεν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὴν παραμονὴν παντὸς μεγάλου συμβάματος, σπουδαίαν θέσιν καθέζοντος ἐν τῷ εἶφι τοῦ ἀνθρώπου, ἡ καρδία αἰσθάνεται φόβον, θλίψιν, χαρὰν ἐπὶ τῷ προσδοκώμενῳ τῆς ἐπαύριον· ἐὰν δὲ μὴ ἐπετρέπετο ἡ ἐκφρασις αὐτῇ, πάντα ταῦτα τὰ αἰσθήματα συγχωνεύμενα ἀποτελοῦσιν ἐνικτὴν καὶ αὐτοτελὲς αἶσθημα. Δι' ἐμὲ λοιπὸν ὡς Ἕλληνα, ἡ προσδοκία τοῦ ὅτι ἤθελον ἰδεῖ τὴν βασιλεύουσάν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν διὰ πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν ἱερὰν ταύτην πόλιν, τέλος τὴν πολιτικὴν ἡμῶν Ἱερουσαλὴμ, ἡ προσδοκία αὕτη μετέβαλε τὰ πάντα ἐν ἐμυτῷ· αἱ αἰσθήσεις μου, ὁ νοῦς, ἡ καρδία μου ἐξετράπησαν τῆς τακτικῆς αὐτῶν τραχιᾶς· ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ταύτῃ ἀνάστατος καὶ ὅλων ἀλλοφρονῶν δὲν ἠδυνάμην νὰ κλείσω βλέφαρον. Ἠλπίζον ταυτοχρόνως καὶ ἐφοβούμην, πεινόμενον, ἐλυπούμην καὶ ἔχαιρον. Ἐν τῇ τύρῃ δὲ ταύτῃ τῶν διαλογισμῶν μου, ἀντιπλόουν τοὺς τῆς πατρίδος μου παρελθόντας χρόνους, τὴν εὐκλειαν καὶ ἀπολεσθεῖσαν δόξαν αὐτῆς, τὰ παρελθόντα καὶ ἐνεστῶτα αὐτῆς μαρτύριον, — πάντοτε ὅμως ἀναπνερούμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς μελλούσης αὐτῆς ἀναγεννήσεως ἡσύχαζον. — Γλυκυτάτη καὶ ἱερὰ πατρίδι, ὦ, πόσας βασάνους ὑπὲρ σοῦ ὑφιστάμεθα, καὶ ὅμως πάντοτε σὲ ἀγαπῶμεν, καὶ ὀρεῖλομεν νὰ σ' ἀγαπῶμεν! Τὸ αἶσθημα τοῦτο ριζικῶς μᾶς μεταβάλλει, μᾶς ἐξαγνίζει καὶ ἐξίλειοι τὰς ἀμαρτίας μας. Καὶ ἂν τὸ αἶσθημα τοῦτο ἐπιβάλλεται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ καθήκοντος ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ σου, ὦ πατρίς, πόσῳ μάλλον ὅταν ταλαιπωρῇσαι, πόσῳ μάλλον ὅταν σὲ βλέπωμεν δυστυχοῦσαν καὶ προπληλακίζομένην, πόσῳ μάλλον ὅταν σὲ ὀρώμεν ρακένδυτον καὶ ἀδίκως περιφρονουμένην! Γλυκεῖα πατρίδι! ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ὀνόματός σου ὁ ἄνθρωπος τὰ πάντα θύει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἐγὼ

σπὸν καὶ οἰκογένειαν καὶ ὑπαρξίν, τέλος τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ὀνόματός σου, οὐδὲμία, ὃ γλυκεῖα πατέρις, ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ γένος ἡμῶν τὰ πάντα ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμόν σου θέλει καὶ πάλιν προσφέρει, τὰ δὲ τέκνα σου, ὦ Ἑλλάς — τὰ γνήσια καὶ τ' ἀξιοῦντα ν' ἀποκαλῶνται τέκνα σου — θέλουν καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός των ἰχῶσι ὑπὲρ τοῦ ἁγίου καὶ ἱεροῦ ὀνόματός σου! Τὰ τέκνα σου θέλουν σ' ἀξαγάγει ἐκ τοῦ βορβοροῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀδίκως κυλίσαι ὅπως σ' ἐνδύσῃ καὶ πάλιν διὰ τῆς ἐμπρεπούσης εἰς σὲ χλαμύδος, ὅπως καὶ πάλιν σοὶ ἀποδώσῃ τὴν λαμπρότητα, διὰ τῆς ὁποίας προκρινώεις ἡτινοῦς ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἐθνῶν, ὡς ἀληθὲς πρωτοπῆρς τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς φεγγαῖος πρωτοστάτης τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ θρησκείας.

Ἡ ἥως ἤρχιζε νὰ ὑποφώσκη αἱ ῥοδόχροαι πρῶται ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, σκεδάσασαι τὸ σκότος τῆς νυκτός, ἐπέχεον τὸ φῶς ἐπὶ τὴν φύσιν ὅλην, κατὰ δὲ τὴν ὥραν ταύτην, τοῦ πλοίου προσορμισθέντος, ἀφίχθημεν τέλος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μαγευτικὸν καὶ ἐξαισίον τῶντι τὸ θέαμα, ὅπερ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐξετυλίχθη! Ἀντιμέτωποι αἱ δύο ἡπείροι, Εὐρώπη καὶ Ἀσία, ἴσταντο ἡ μία ἀπέναντι τῆς ἄλλης χωρίζόμεναι μόνον ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Βοσπόρου, καὶ παριστάμεναι ἐνώπιόν μου ὡς δύο μαχηταὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὥστε ἐνδείκνυσαι τὴν μεταξὺ αὐτῶν ὑφισταμένην προκρινῶν πάλιν. Προχωρῶν ὁ Βόσπορος πρὸς τὴν ἀκτὴν τῆς Εὐρώπης σχηματίζει τὸν Κεράτιον κόλπον, ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ ὁποίου κεῖνται αἱ διάφοροι συνοικίαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τῆς Ἀσίας, τῆς ἀπέναντι τῆς Σταμπούλ, κεῖται ἡ ἀρχαία Χρυσόπολις, τὸ σημερινὸν Σκούταρι, παριστάμενον ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ πρωτοτύπῳ ἀνατολικῇ μορφῇ ἐπὶ ἀμφοτέρων δὲ τῶν

ἀκτῶν τῆς τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης κομπούλεις καὶ πολίχνια παμπληθῆ συνεχιζόμενα ἅμα δὲ καὶ διατεταγμένα ὑπὸ τῆς χλῆδος τῶν δένδρων, τῶν κήπων καὶ τῶν μελαγχολικῶν κυπαρίσσω τῶν τουρκικῶν κοιμητηρίων, συμπληροῦσι τὰς πλευράς τοῦ μαγευτικοῦ τούτου τοπίου. Τὰ μεγαλοπρεπῆ περίπτερα, αἱ πολυτελεῖς οἰκοδομαὶ, αἱ πολυχρώματα οἰκίαι, αἱ ἀμφιθεατρικῶς κείμεναι ἐπὶ τῶν καταπρασίνων καὶ χλοερῶν τούτων κλιτύων, λαμπρύνουσι καὶ καθωραϊζοῦσιν ἔτι μᾶλλον τὸ γοητευτικὸν τοῦτο πανόραμα. Ἡ εἰκὼν αὕτη, ἡ ἐνθεν καὶ ἐνθεν ποικιλλομένη ἐκ τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κήπων καὶ διχαζομένη ὑπὸ τῆς κυανοχρόου τοῦ Βοσπόρου ταινίας, ἀποληγούσης τῆς μιᾶς μὲν ἄκρας αὐτῆς εἰς τὸν Εὐξείνον καὶ τῆς ἐτέρας εἰς τὴν Προποντίδα, τερματίζεται ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ βάθους αὐτῆς μακρόθεν διαφαινομένων χιονοσκεπῶν ἀκρωρείων τοῦ τῆς Βιθυνίας Ὀλύμπου. Τοσαύτη δὲ ἦτον ἡ διαύγεια τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἐγκατοπτριζομένου εἰς τὰ κυανὰ τοῦ Βοσπόρου νάματα, καὶ τοσοῦτον φῶς κατεπλημμύρει τὴν γῆν ὅλην, ὥστε οὐρανὸς καὶ γῆ συνεχόμενοι περιεπτύσσοντο ἐν θεῷ καὶ ἀδιαρρήκτῳ ἀσπασμῷ, ὥστε ἡ φύσις ἐξήστραπτεν ὅλη ἀναδεικνύουσα οὕτω τὴν θέσιν ταύτην τὴν ἀναμφιλέκτως μεγαλοπρεπεστάτην καὶ μοναδικὴν τῆς ὑψηλοῦ ἀπάσης.

Ἡ καρδιά μου ἐπαλλεν ὑπερμέτρως ὁ νοῦς ἀνεπτεροῦτο, πλὴν ἡ ψυχὴ μου ἐθλίβετο! Ἀλλὰ διατί ἐλυπεῖτο ἡ ψυχὴ μου; Διότι τὸ ἐξαισίον τοῦτο πανόραμα εἶδεχθῆς ἡμαῦρος κηλὶς διότι τὴν ἀγίαν ταύτην πόλιν ἡσχήμεν ἐλκος ἀποτρόπαιον. Ἡ κηλὶς ἦτο ἡ ἀντι τοῦ φωτοδόλου Σταυροῦ ἐστημένη ἐπὶ τοῦ θόλου τῆς Ἀγίας Σοφίας θαυμάσιος ἡμισέληνος — τὸ ἐλκος, ἡ, ἀντι τῆς ζωφόρου ἐλευθερίας, ἡ τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου πατάξασα ζοφώδης δουλεία. Ἡ φουγάδευσις αὕτη τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας μετέβαλε τὸν παράδεισον τοῦτον εἰς κόλασιν ἰδὲν λοι-

πόν διατί ἐλυτῆτο ἡ ψυχὴ μου. Ἐνε-
θαμήθην δὲ τότε ὅτι ἄλλοτε ἀνέγων
τὸν ὑπὸ τοῦ Νικῆτα ποιηθέντα Ὀρή-
γον τῆς Πόλεως κατὰ τὴν πρώτην
ἄλυσιν αὐτῆς.—Ἐκ τοῦ Ὀρήγου τούτου
θέλεις μοι ἐπιτρέψει νὰ σοὶ ἀναγνώσω
ἀποσπάσματα τινα, λίαν εἰκονικῶς κα-
ταδεικνύοντα τὰς ἀληθινὰς, αἱ τὸ
ἔθνος ἡμῶν ὑπέστη. Παραβλέτοντες δὲ
τὸ ἐν τῷ Ὀρήγῳ τούτῳ ὕψος καὶ τὰς
τεχνικὰς ἀτελείας τῆς ἐν ἡ ἐγγραφῇ ἐπο-
χῆς, δυνάμεθα νὰ τὸν ἀποκαλέσωμεν
τὸν ἀληθῆ στεναγμὸν ἅπαντος τοῦ Ἑλ-
ληνισμοῦ, τὸ σπαρακτικὸν μοιρολόγιον
ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους.

« Ὡ Πόλις, πόλειον πασῶν ὀφθαλμῶν, παγ-
κόσμιον ἄκουσμα, θέαμα ὑπερκόσμιον, μήτερ,
τροφὸς Ἑκκλησιῶν, πρωταρχηγὴ πίστεως,
ὀρθοδόξιας κεφαλὴ, Μουσῶν περιθαλψίς, παν-
τὸς καλοῦ κατοικητήριον!

Ὡ σὺ, ἥτις ἐκ χειρὸς Κυρίου τὸ τοῦ θυμοῦ
ποτήριον ἔπιας καὶ ἐγένου θῦμα δρασιμωτέ-
ρου πυρὸς ἐκ τῶν ὅσα ποτὲ κατέβησαν εἰς
Πεντάπολιν· οἱμοὶ ποῖον ἐγκώμιον νὰ σοὶ
πλέξω σήμερον, τίμη καταλλήλως νὰ σὲ πα-
ρομοιάσω!

Ὅτι ἐμεγαλύνθη τὸ ποτήριον τῆς συντριβῆς
σου, τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ φιλόδοκρος Ἱερεμίας,
ὁ θρηῶν τὴν παλαι Σιών. Τίνες δαίμονες κα-
κοποιοὶ, φιλότῃ Πόλις, σὲ ἀνεζήτησαν πρὸς
μαστιγώσιν; τίνες ἀλάστορες, ἄσπλαγχοι, φθο-
νεροὶ δαίμονες ἔρριψαν κατὰ σοῦ τῆς αὐτῶν
μέθης τὴν ἀκρασίαν; τίνες, ὦ Θεοδόμη, τί-
νες γόητες καὶ μανιώδεις ἀντὶ νὰ σοὶ ἐτοι-
μάσωσι θάλαμον καὶ νὰ σοὶ ἀνάψωσι γαμή-
λιον λαμπάδα σὲ περιεκύκλωσαν μὲ ἄνθρα-
κας;

Ὡ σὺ, ἡ πολύγονος, ἡ βασιλὶς, πορφύραν
ἡμιφισμένη, νῦν δὲ ρυπαρά, ὑπὸ πολλῶν δαι-
μόνων κατεχομένη καὶ στερουμένη τῶν ἀληθινῶν
καὶ γνησίων τέκνων σου!

Ἀνάθεμα τοὺς μὴ σεβομένους τὰς συμφο-
ράς σου, καὶ εἰς κωμῳδίαν μετατρέποντας τὴν
τραγῳδίαν σου ἐν ταῖς οἰνοποσίαις αὐτῶν!

Ἀνάθεμα τοὺς βλασφημοῦντας τὴν δυστυχί-
αν σου καὶ περιυβρίζοντας τὰς πληγὰς, ἃς δέ-
χεται τὸ ὅραϊον σῶμά σου κατὰ πάσαν ὥραν
δουλείας!

Ἄοι! τίς θέλει σὲ θρηνηταί; τίς θέλει σὲ
σώσει; τίς θέλει ἱκετεύσει ὑπὲρ σοῦ; τίς ὁ
μακάριος, ὅστις μετὰ τὴν προτέραν λαμπράν στο-
λὴν θέλει ἐκ νέου σὲ ἐπενδύσει;

Πότε θεῶν θέλεις ἀκούσαι τὸ εἰςγεῖρου
ἀνάστηθι σὺ, ἡ πιούσα τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ
μου καὶ τὸ κόνδυ τῆς πτώσεως· ἐνδύσει τὴν
δόξαν σου! ἐκπύνασαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι!
ἐκδύσει τὸν δεσμὸν τοῦ τραχήλου σου! κλά-
τουνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τὸν πό-
πον τῶν ἀδελῶν σου!

Τίς ὁ μέλλων νὰ σὲ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ
Μωυσῆς; Ἄοι! πότε θέλεις, ὦ Πόλις, ἐκ τῶν
τεσσάρων ἀνέμων συναῖαι τὰ διεσκορπισμένα
τέκνα σου, καθὼς ἔρως φιλόστοκος ὑπὸ τὰς
πέτρους τῆς ἀθροίζει τὰ νεοτείτα;

Ἀρά γε, δυνάμεθα καὶ νὰ σὲ ἱδῶμεν κατὰ
πρόσωπον, καὶ περιχαρῶς νὰ σὲ ἀσπασθῶμεν
ὡς μητέρα, καὶ γλυκύτα νὰ χύσωμεν ἐπὶ
σοῦ δάκρυ ὅσα δύναται ὀφθαλμός; Ὅχι—
μετὰ τρόμου περὶ σὲ περιεπτάμεθα· περὶ σὲ
περιστραφόμεθα ὡς ἄθλια καὶ καταδαδιωγμένα
στρουθία, ὧν ἡ τροφὸς συνελήφθη, ἡφανίσθη
δὲ ἡ ὠλεα· περὶ σὲ περιθρηνοῦμεν, καὶ γοη-
ρῶς μοιρολογοῦμεν, μακρὰν ἐκτοπισθέντες, πει-
νῶντες, διψῶντες, γυμνητεύοντες, καὶ ἀγνοοῦν-
τες οἱ ταλαίπωροι, τίς ὁ δρόμος ὁ φέρων
πρὸς σέ... Ἀλλὰ σὲ βλέπομεν· θάρρει· ἡνῶ
μένοι μετὰ σοῦ διηρημένως, ὦ μήτερ, καὶ
συμπλεγμένοι ζῶμεν· θάρρει!

Οὕτω μόνον δυνάμεθα πρὸς σὲ τὸ βλέμμα
νὰ ἐνατενίσωμεν, ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ
συνέλθωμεν ἐλευθέρως καὶ νὰ περιπτυχθῶμεν
ἀναφνιδόν· ὡς πρότερον, ἐν ἐλευθερίαις ἀγ-
κάλαις...»

Ἐν τῷ Ὀρήγῳ τούτῳ, τῷ πρὸ ἐπέ-
κεινα τῶν ἐξ ἑκατονταετηρίδων γρα-
φέντι, καὶ τὸν ὅποιον καὶ ὁ σημερινὸς
Ἑλληνισμὸς δύναται νὰ οἰκαιοποιηθῇ ὡς
ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα, ἡμεῖς, οἱ τε ἐλεύ-
θεροι καὶ δοῦλοι Ἑλληνες συστενάζομεν
καὶ συνθρηνοῦμεν μετὰ τῶν δυστυχῶν
προγόνων ἡμῶν, διότι ἂν μία καὶ κοινὴ
ὑπῆρξεν ἡ λαμπρότης τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν
βίου, μία καὶ κοινὴ ὑπῆρξε καὶ ἔσται
τῶν παθῶν μας καὶ τῶν μαρτυριῶν μας
ἡ ἱστορία. Ἰδοὺ λοιπὸν διατί, ὦ φίλε μου,
ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ταλαυγοῦς τούτου κέντρου

τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς ποτὲ πρωτεύουστος τῆς πατρίδος μου, θούλης νῦν καὶ τεταπεινωμένης, ἡ καρδία μου ὑπερμέτρως ἐπαλλε, καὶ ἐθλίβετο σφόδρα.

Ἀποβιβασθεὶς ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου ἐπορεύθην εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Περσίας τὴν κοινῶς ἐπικαλουμένην «Σταυροδρόμιον» καὶ κατέλυσα ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἐπὶ τοῦ Βυζάντιον. Εὗρεθίς δὲ ἐν τῷ δωματίῳ μου μόνος ἐξήγαγον ἐκ τοῦ στήθους μου τὴν εἰκόνα Ἰσραήλ, καὶ θεωρῶν τὸν ἄψυχον ἐκείνον χάρτην, ἐπὶ μακρὸν νοσεῶς καὶ περιπατῶς μετ' αὐτῆς συνδιελέχθην. Ὁ σάλος δὲ τοῦ ταξιδίου καὶ αἱ τοσαῦται συγκινήσεις τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐξαντλήσασαι τὰς δυνάμεις μου, ἐκλείσαν τὰ βλέφαρά μου.

VIII

Τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξίν μου ἐπορεύθην ὅπως ἐπισκεφθῶ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, τὸ ἱερὸν τοῦτο τέμενος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπου ἐξετυλίχθησαν τὰ περιφανεστέρα γεγονότα τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐμελλε νὰ διαδραματισθῇ ἡ τραγικωτάτη τελευταία σκηνὴ τοῦ φοβεροῦ δράματος τῆς καταρρεύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐκ τῆς πάσαις λαμπρότητος τοῦ θεοπροποῦς τούτου κτιρίου οὕτε ἕλκος σχεδὸν διατῶζεται σήμερον, διότι οἱ μὲν σταυροφόροι λεηλατήσαντες πᾶν τὸ πολύτιμον, τὸ ἐγύμνωσαν, ἀλλοιωσαντες τὴν ὄψιν αὐτοῦ, οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ ἐπελθόντες ὡς συμπληρωταὶ τοῦ ἔργου τῆς καταστροφῆς καὶ προσθέντες ἔξωθεν νέας οἰκοδομὰς μετέβαλον τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τούτου, ὅστις καὶ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ ἀπεκαλεῖτο. Ἐξ ὅλων τούτων δῆλον γίνεται ὅτι ἐξ αὐτοῦ οὐδὲν σχεδὸν ἄλλα ἀπομένει ἢ ὁ σκελετός, ἂν μᾶς ἐπιτρέπηται ἡ ἐκφρασις αὐτῆ. Οὐχ ἦντον καὶ ἐν τῷ σχεδὸν γυμνῷ τούτῳ σκελετῷ, ἀναλογιζόμενός τις τὴν προτέραν αὐτοῦ λαμπρότη-

τητα, ἀδύνατον νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν μεγαλοουργὸν διάνοιαν, ἥτις συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς τοῦ τοιοῦτου ἔργου ἐκτελέσεως. Ἀνὴρ θέλω ἐνδιατρίψει ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου περιγράφων σοὶ τὰς ἀκριβεστέρους αὐτοῦ λεπτομερείας, ἅτε ἀδυνατῶν τοῦτο νὰ πράξω καὶ νομίζων συνάμα περιττὴν τοιαύτην ἐν τῇ παρούσῃ διηγῆσαι μου παρέκβασιν. Τοῦτο μόνον σοὶ λέγω ὅτι ἂν καὶ λεηλατηθεὶς, ἀπογυμνωθεὶς καὶ ἀλλοιωθεὶς ὁ ναὸς οὗτος, οὐχ ἦντον λαμπρὸς καὶ ὡραίος εἰσέτι παρίσταται, καταδεικνύων τὴν ἐπὶ πασῶν τῶν ἐποχῶν διαλάμψασαν ὑπεροχὴν τῆς ἑλληνικῆς εὐφυΐας, καὶ ὁρθοῦμενος ὡς ἱερὸν κειμήλιον τοῦ γένους, ὡς ἀψευδὲς μάρτυς τῶν ἀπαρραγμάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ δικαιομάτων.

Ὁδηγούμενος λοιπὸν ὑπὸ τινος φίλου συμμαθητοῦ μου, τὸν ὁποῖον εὗρον ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου θέλω σοὶ ἡμιλήσει βραδύτερον, ἐπεσκέφθην τὸν ἐξάριστον ναὸν τοῦτον καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη. Ἀμα εἰσελθὼν ἀκουσίως ἐξήγαγον τὸν πῖλόν μου, ἂν καὶ τοῦτο δὲν ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ, εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὁποῦ μετετρέπη δυστυχῶς τὸ τέμενος τοῦτο· εἶτα ἐποίησα τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ κατανυκτικῶς προσυχθήην. Στάς, δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ καὶ κλείσας τὰ βλέφαρά ἀνεπόλησα ὅλα τὰ παρελθόντα συμβάντα, πρὸ πάντων δὲ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς ἀλώσεως σπαραξικάρδιον τελετὴν, τὴν συμβᾶσαν κατὰ τὸν ὅρθρον τῆς Κυριακῆς, 27 Μαΐου 1453, ἡμέραν τῶν ἁγίων Πάντων. Ταύτην ἀφηγεῖται εἰς ἐκ τῶν ἡμετέρων μᾶλλον διακεκριμένων λογίων, τὴν ὁποίαν ὀφείλω νὰ σοὶ ἀναγνώσω, ὡς πιστῶς εἰκονίζουσιν τὴν τελευταίαν ἡγώνίαν τῆς πατρίδος μας, τὸν ὕστατον σφαιρασμὸν τοῦ καταπεσόντος, ἀλλ' οὐχὶ θανόντος ἑλληνικοῦ κολοσσοῦ.

«Ὁ ἦχος τῶν κλαυθμῶν, ἡ βοή τῶν γυναικείων γογγυσμῶν, καὶ αἱ φωναὶ τῶν παίδων κατεσκέπαζον τὰς δεήσεις τῶν διακόνων, οἱ

τινες ἐνώπιον τῆς ὡραίας Πύλης ἱστάμενοι, τὴν τελευταίαν ἦδη ἀνέπαμπον ἱερίαν ἐν τῇ μεγάλῃ 'Εκκλησίᾳ εὐπὲρ τοῦ καθυποτάξει ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν Ὁρθοδόξων πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον.» Σύνθετος ἡ κύκλω σπηλὴ ἐνέπνεε λύπην, πένθος, μελαγχολίαν· αἱ καρδίαι ἀπάντων ἦσαν καταπεπιεσμέναι, ὥσπερ ἐτελεῖτο ἡ νεκρώσιμος κηδεία ὀλοκλήρου γενεᾶς.

Ἡ ἐθιμοταξία ἐξέλιπεν· αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες διεσκηδασθῆσαν· οἱ δημότιοι συγκεχυμένως ποιοῦσι μετάνοιαν μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πένητες μετὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ χεῖλος τοῦ κοινοῦ τάφου, πολοῦται μετὰ πολιτῶν βῆδι ακρίτως συμπεριπτόσσονται. Καὶ αὐτὸς ὁ πάνσεπτος Ναὸς, τὸ σύμβολον τῆς πάλαι ποτὲ κραταιᾶς Ὁρθοδόξιας, ἡ κατοικία τῶν αἰώνων, τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ καύχημα, νῦν γεγυμνώμενος παντὸς πολυτίμου κοσμήματος καὶ ἀπεκκεδευμένος αὐτῶν ἔτι τῶν πρὸς τὴν μυσταγωγίαν σκευῶν, ἀφώτιστος, ἀκκλώπιστος, σκυθρωπὸς, εὐτελισμένος, εἰκονίζει πιπτῶς τὴν ταλαιπωρὸν Ἑλλάδα κατὰ τὸ δούλειόν, ἐκεῖνο στῆζεν εἰς ὃ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ὥρων γεγραμμένον ἦτο νὰ εἰσέλθῃ.

Ὅσῳ πλέον ἡ λειτουργία προχωρεῖ, καὶ προσεγγίζει ἡ ἀπόλυσις. τόσῳ μᾶλλον αὐξάνει ἡ βοή τοῦ κλαυθμοῦ, καὶ ὁ κοκετὸς τοῦ λαοῦ διπλασιάζεται. Ἐφαίνετο ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιεστῶτων ἦτο περιωρισμένη μόνον ἐντὸς τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς Εὐχαριστίας καὶ ὅτι ἐκάστη συλλαβὴ τῶν εὐχῶν ἐκείνων, πίπτουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἱερέων, ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἄβυσσον.

Τονιζομένου τοῦ Κοινωνικοῦ, αἰφνιδίως σχίζονται οἱ ὄχλοι, οἱ σωματοφύλακες ἀναμερίζονται, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος περιβεβλημένος τὰ βασιλικά μὲν, ἀλλὰ ψεῖ πεινχρὰ καὶ τετριμμένα ἱμάτιά του, προβαίνει πρὸς τὸ ἅγιον βῆμα, ἀσκεπὴς, κατηφὴς μετ' ὀφθαλμῶν δεδακρυμένων.

Οἱ στεναγμοὶ καταπνύονται, ὁ ὀρυθος σιγάζει· καθ' ὅλον ἐκεῖνον τὸν ἀπέραντον Ναὸν δὲν ἀκούεσθαι πᾶρεξ ἡ φωνὴ τοῦ λειτουργοῦ τοῦ προσκαλοῦντος τοὺς χριστιανοὺς, ἵνα μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθωσιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ νοερώς ἐπὶ πολλὴν ὥραν προσεύχεται, Κύριος οἶδε τίνα λυτήριον καὶ

πατριωτικὴν προσεσχίν· προσπίπτει τρίς ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος, ἀναχαιτίζων δι' ἐνὸς σπασμοῦ τοῦ κινήματος τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν τοὺς λυγμούς, οἵτινες ἀπὸ κοινοῦ εἰς κερὸν παραχωδῶς ἀναβαλόντι ἀπὸ τῆς καρδίας του· εἶτα σαρκαίς πρὸς τὸν λαόν, ἀναδοῦν γερωνία τῇ φωνῇ.

«Χριστιανοί, συγχωρήσατε τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ὁ Θεὸς ἅς συγχώρησά τας ἰδικάς σας!»

Παραλαβάνων δὲ, ὡς ἔθος, παρὰ τῶν χαρῶν τοῦ Ἀρχιερέως τὰ ἄχρετα μυστήρια, μεταλαμβάνει αὐτῶν.

Ἀπαντες ἐνὶ στόματι καὶ μὴ καρδίᾳ ἐφώνησαν·

«Ἐσο συγχωρημένος!»

Καὶ βεβαίως ἐσυγχωρήθησαν αἱ ἁμαρτίαι τῆς Βυζαντινῆς μοναρχίας — κυοφορηθείσης ἕκτοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος νέας βασιλείας — τῆς βασιλείας τῆς ἀναγεννήσεως. Κωνσταντῖνος ὁ Ὁγδοὺς, ὁ καὶ μάρτυρ· δυνάμενος νὰ κληθῇ, ἐπένευσεν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαχόμενος, ἔπεσεν ὡς χριστιανὸς καὶ ὡς Ἕλλην. Οὕτως ἐξετελέσθη ἡ παρὰ τῆς Θείας Προνοίας ἐπιβληθεῖσα τιμωρία διὰ τῆς καταπτώσεως τοῦ σεσηπότος βυζαντινοῦ οἰκοδομήματος· πλην διὰ τοῦ ἀναγκαίου τούτου μαρτυρίου προητοιμάσθη ἡ τηλαυγὴς ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως, ἡ ἱερὰ 23ῃ Μαρτίου 1821.

Πλείσθ' ὅσα πολλοὶ διηγοῦνται περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ὁθωμανῶν ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πολλοὶ δὲ παρὰ τῷ λαῷ φημιγορία ἐπιζῶσι. Μία τούτων ἐστὶν ἡ γνωστοτάτη ἐκείνη, δι' ἣς διηγοῦνται ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν τὰ εἶρη τῶν βαρβάρων ἐν φωναῖς καὶ ἀλαλαγμοῖς εἰσεδᾶλλον εἰς Ἀγίαν Σοφίαν, ὁ ἱερουργὼν ἀρχιερεὺς λαβὼν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τῆς Θείας Κοινωνίας τὸ ἱερὸν ποτήριον, ἀπαθὴς καὶ ἐν ἀταράχῳ βηματικῇ διηυθύνθη πρὸς τὴν τοίχον μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ, ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ τοίχου, ἐξηφανίσθη ἐν αὐτῷ. Οἱ αἰσβαλόντες βάρβαροι ὀρώντες τὸν γέραντα

καὶ τὴν ἀταραξίαν, ἣν οὗτος ἐτήρει ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ, θεωροῦντες δὲ τοῦτο ὡς δαίγμα τῇ: πρὸς αὐτοὺς περιφρανῆσές του, καὶ ἐξορμήσαντες ὅπως τὸν φονεύσῃ, δὲν εὖρον ἐνώπιόν των εἰμὴ ἀνὰ λλοῖωτον καὶ κεκλεισμένον τὸν τοῖχον, ὡς πρότερον. Μεθ' ὅλας δὲ τὰς τότε καὶ κατόπιν ἐρεῦνας των οὐδὲν εὑρήθησαν ν' ἀνεύρωσι, διότι οὐδὲν τούτων ἐπῆγε. Προστίθῃσι δὲ ἡ παρὰ δόσις αὐτῇ ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐλευσεται ἡ προσδοκωμένη φωτοδότης ἡμέρα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τότε θέλει ἐπανελεῖν ὁ ἐξαφκνισθεὶς οὗτος ἱερεὺς ὅπως περὰ νῆν τὴν ἀποτόμως διακοπεῖσαν αὐτοῦ λειταυρήν. — Αὕτη εἶναι ἐν ὀλίγοις, φίλε μου, ἡ παρὰ τῷ λαῷ ἐρριζωμένη αὕτη παρὰ δόσις, ἥτις ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐξετασθῇ ἐπιπολεῖως. Πολλάνεις ἐπισταμένους διερευνώμεναι αἱ τοῦ λαοῦ παραδόσεις ὑπακρύπτουσι μεγάλαις ἀληθείαις, ὁποδηλοῦσι φιλοσοφικὰς ἐννοίας, ἅς μὴ δυνάμενος ἄλλως πως ὁ λαὸς νὰ ἐξωτερικεύσῃ, περιβάλλει ταύτας διὰ τοῦ ὅτε μὲν ἀπερίττου ὅτε δὲ τερατολόγον ὕμους τῶν φημηγορίων. Παρεκβλέποντες λοιπὸν καὶ ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ταύτῃ περιπτώσει πᾶν τὸ θανματοργὸν καὶ ὑπερφυές, διορθώμεν μόνον ἐν τῇ παραδόσει ταύτῃ τὴν ἀληθῆ ἐξωτερικεύσειν τῶν αἰσθημάτων του ἔθνους, τὸ ὁποῖον μεταφορικῶς θέλει νὰ εἰκονίσῃ τὴν ἀδιάσειστον αὐτοῦ πίστιν εἰς τὸ ἀήττητον τῆς τοῦ Χριστοῦ θρησκείας, ἅμα δὲ τὴν ἀκράδαντον πεποιθῆσιν καὶ ἐλπίδα περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ ἐλευθερίας,

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν σύνους καὶ μελαγχολικός.

Συγχώρησόν μοι, φίλε μου, ἂν σ' ἐκούρασκα διὰ παρεμβάσεως ὅπως ξένης τῆς διηγέσεως ταύτης· ἀλλ' ἀπέναντι τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα σιωπηλῶς μοι ἐνεθύμισαν τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος μου, ἡ γλῶσσα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σιω-

πήσῃ! Σοὶ ἐξέθηκα ὅμως τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰ αἰσθηματά μου μεθ' ὅλης τῆς ἀκριβείας, ὡς σοὶ ὑπεσχέθην. Τὸ ἐπραῖα δὲ ὅπως ἀφ' ἐνὸς μὲν τηρήσω τὸν ὁσθέντα πρὸς σὲ λόγον μου ὅτι οὐδὲν ἤθελον σοὶ ἀποκρύψει, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὅπως ἐννοήσῃς ὁποῖα τις ἦτο ἡ κατάστασις τῆς ἀλγούρας καρδίας μου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τοῦ βίου μου, ὅτε τὰ μὲν χροσποῖα ἀντικείμενα οὐδεμίαν ἐπιρραὴν ἐπ' ἐμεῦ ἐξέσκουν, τὰ δὲ ὅπως δῆποτε θλιβερά ἐπὶ μᾶλλον ἐπέτεινον τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ μου ζόπον, τὴν ἐν τῇ ψυχῇ μου ἀπελπισίαν.

Ἐπιστρέψας ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὡς σοὶ εἶπον, ἀμέσως ἐκλείσθην ἐν τῷ δωματίῳ μου μόνος. Ἡ ἐκούσιος αὕτη μόνωσις τὰ μέγιστα μ' κῆχαρίσται, διότι ἡδυνάμην ἀκωλύτως νὰ κλαίω τὴν ἀπολεσθεῖσαν εὐδαμονίαν μου· ὦρὼν δ' ἐν τῇ μόνώσει ταύτῃ τ' ἀντικείμενα τὰ ὑπενθυμιζόμενά μοι τὴν ἀγάπην μου, ἐξ αὐτῶν ἤντελουν ἀκτῖνά τινα ὑπομονῆς, ἀνδρείας καὶ ἐλπίδος, καὶ κλαίων παρηγορούμην, καὶ παρηγορούμενος ἐκλαίον. Ἡ τερατολογία δὲ τῶν ἐνασχολήσεών μου ἦτο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νὰ παραδίδω εἰς τὸν χάρτην τὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῆς Ζωῆς συμβάντα—νὰ γράφω πρὸς αὐτὴν διεξοδικὰς ἐπιστολάς, ἅς ὁμῶς δὲν ἐσταλλον—καὶ νὰ συντάττω δι' αὐτὴν ἁσμάτια, ἅτινα μετὰ ταῦτα ἔκλειον.

Τοιοῦτος ἦτον ὁ βίος μου κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονῆς μου, καὶ αὗται μόναι, φίλε μου, αἱ ἐνασχολήσεις μου. Ὡς βλέπεις, ἂν καὶ ἐν ξένῃ γῇ, μακρὰν τοῦ τόπου ἐνθα κατὰ πρῶτον εἶδον τὴν Ζωὴν, καὶ ἀπὼν ἐκ τῆς πόλεως, ἐν ἣ αὕτη τότε διέμενεν, ἂν καὶ οὐδὲν προσεδόκων, οὐδὲν ἠλπίζον, οὐχ ἦττον ἐξηκολούθουν πάντοτε νὰ τὴν ἀγαπῶ καὶ διαρκῶς νὰ τὴν ἐνθυμῶμαι. Ὅρῳ δὲ τὴν ἀψυχον εἰκόνα τῆς θερμῶς καὶ ἐπανελημμένης τὴν ἐκρέζον . . . πλὴν ὁ δυσ-

τυχής ἐπὶ ματαίῳ... Ἐπέπρωτο, ὦ φίλε—ὡς κατόπιν θ' ἀκούσῃς—διὰ παντός νὰ τὴν χωρισθῶ. Ἐπέπρωτο νὰ κλαίω αὐτὴν ἀποῦσαν, νὰ τὴν κλαύσω ἀπολεσθεῖσαν.—'Ωχ! ποταμίς ἐν τῇ ἀπογνώσει καὶ ἀπελπισίᾳ μου ἐφώνισα: «Διατί, Θεέ μου, νὰ τὴν γνωρίσω! διατί νὰ τὴν ἀγαπήσω, ἀφοῦ προέκειτο νὰ τὴν ἀπολέσω καὶ διὰ παντός νὰ τὴν χωρισθῶ! διατί, Θεέ μου, διατί;...» Τότε δὲν ἐγνώριζον ἔτι ὁ εὐθής, δὲν εἶχον μάθει ἀκόμη ὁ ἡλίθιος, ὅτι εἰς τὴν γῆν ταύτην ἡ ἀπάντησις εἰς ταῦτα τὰ διατί ἄλλη δὲν εἶναι εἰμὴ τὰ οὐδὲν δηλοῦντα ἀποσιωπητικά σημεῖα... Ἡ ἀπάντησις ἄλλο τι δὲν εἶναι ἢ σκότος καὶ σιωπὴ...

(Ζακυνθεῖ.)

Φ. KAPPEP.

II. ΧΙΩΤΟΡ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΣ

Ο ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α'.

Ἐνῶ πολλὰ κατὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ διδασκάλου Θεοδώρου Καρούσου ἐδημοσιεύθησαν ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ ἐν ἐφημερίσιν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν, δὲν εἶναι ἀνάρμοστον καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ Ζακυνθίου Ἀνθῶνος νὰ ἐκθέσωμεν τινὰ τοῦ βίου αὐτοῦ. Εὐτυχεῖς δὲ ἔάν ἐπιτύχωμεν εἰκόνα διαλάμπουσιν τὰς εὐσεβεῖς, πατριωτικὰς καὶ διανοητικὰς ἀρετὰς ἀνδρὸς, ὅστις ἐτίμησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων μετὰ διανοητικὰς ἐργασίας καὶ φιλοπατρίους ἀγαθοεργίας.

Θεόδωρος ὁ Καρούσος ἐγεννήθη τῷ 1812 ἐν Ἀργοστολίῳ τῆς Κεφαλληνίας.

Ὁ πατὴρ τοῦ Δημήτριος ἀνῆκεν εἰς τὴν εὐπνιτρίδα οἰκογένειαν τῶν Καρούσων. Αὕτη ἐκ τῆς Ἰσχίας (Ischia) νήσου τοῦ Βασιλείου τῆς Νεαπόλεως μεταναστεύσασα εἰς Κεφαλληνίαν, περὶ τὰ 1530, συνηριθμήθη μετὰ τοὺς εὐγενεῖς ἀπὸ Μαρκαντωνίου Καρούσου. Τῷ δὲ 1704 διὰ τὰς ὑπηρεσίας τοῦ προγόνου τῆς Ἀλεξάνδρου, καπεργουκίου Κεφαλληνίας κατὰ τοὺς πολέμους τῆς Κρήτης, ἐτιμήθη μετὰ τίτλον κόμης. Εὐπρόσβι δὲ ὁ πατὴρ τοῦ Θεοδώρου, ἐνοικιάσας διὰ 1000 τάληρα ἀπὸ Βενετοκρατίας τῷ 1796 μέχρι τέλους τῆς Ἑπτανησίου πολιτείας τοὺς τελωνιακοὺς δασμοὺς τῆς μετακομίσεως Κεφαλληνίας. Ἀλλὰ γενόμενος γραμματεὺς τοῦ ἐφετείου, ἔδωκεν πρὸς τὸν ἱππότην Κλαδᾶν ἀντίγραφον ἀποφάσεως τοῦ ἐφετείου, καταδικάζουσας εἰς δεκαπενταετὴ φυλάκισιν τὸν φονέα Μαγκάρδην. Τοῦτον ὁ στρατηγὸς Κάμπελ ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως αὐθαρέτως ἐκέρμασεν εἰς ἀγχόνην, καὶ ἐνισχύθησαν αἱ κατηγορίαι τοῦ Κλαδᾶ πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὰς αὐτοκρατείας τοῦ Κάμπελ. Διὰ κατεδιώχθη ὁ Δημήτριος Καρούσος ὡς συνωμοστὴς τοῦ Κλαδᾶ κατὰ Κάμπελ. Ἐφυλακίσθη καὶ κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον 250 τάληρων. Εἴτα ἀπελύθη τῆς φυλακῆς ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κάμπελ, ἀφοῦ ἐδήλωσε τὴν ἀθωότητα αὐτοῦ ὁ προσωρινὸς δικηγότης Κεφαλληνίας Ἀγγελοῦ Σιουμελκετέλ. Ὁ Ἀρμοστής Μαιτλάνδ διὰ δικτάγματος τοῦ 1817 ἠδύρωσε πᾶσαν ἀπόφασιν τοῦ Κάμπελ κατὰ Καρούσον, καὶ ἀντεκατέστησεν αὐτὸν εἰς τὴν δημοσίαν θέσιν τοῦ δικαστικοῦ γραμματέως. Διόρισε δὲ νὰ ἀποδοθῇ αὐτῷ ἐκ τοῦ ταμείου Κεφαλληνίας τὸ πρόστιμον 250 τάληρων μετὰ τὸν τόκον 6 τοῖς ἑκατὸν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐπλήρωσεν αὐτὸ μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐξεδόθη τὸ Μαιτλάνδιον διάταγμα.

Καίτοι ἀπεζήμιώθη ὁ Δημήτριος Καρούσος, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπανορθώσῃ τὰς ἐπελθούσας ἀτυχεῖς εἰς τὴν οἰκογένειαν